

zaprav posumita na vračanje teorije inherentnih omejitev, po kateri je omejevanje pravic zaprtih upravičeno že z argumentom, da gre za zaprte osebe. To je ESČP zavrnilo že leta 1975 in prav s tem odprlo prostor za vznik varstva pravic zaprtih oseb. Elemente vračanja tovrstnih stališč sta avtorja zaznala tudi v praksi ESČP, s tem pa sta odprla neizogibno vprašanje o prihodnosti varstva pravic zaprtih oseb.

Knjiga na mnogo načinov daje dragocen vtis o tem, kakšna je trenutna (pravna) vrednost dostojanstva te populacije z vidika ESČP in v katero smer kažejo spremembe, ob čemer ni odveč poudariti, da kontekst sodb ESČP ne odpira vpraša-

nja katerih koli pravic zaprtih oseb, temveč vprašanje zagotavljanja najnižje ravni njihovih človekovih pravic in *temeljnih svoboščin*. Avtorja že v uvodu opomnita, da je pojmovanje dostojanstva zaprtih oseb spremenljiv pojem, s tem pa je spremenljiva tudi socialna konvencija o tem, koliko omejitev, nevspečnosti in trpljenja zaprtih oseb se družbi zdi še sprejemljivih. Obravnavane vrednostne presoje ESČP lahko razumemo kot odraz takšne socialne konvencije, s tem pa tudi kot plod družbene participacije tistih, ki vsebino konvencije ponudijo, in tistih, ki nanjo pristajajo (pristajamo).

Darja Tadič

Aleš Završnik (ur.): **Big Data, Crime and Social Control**

(Veliko podatkovje, kriminaliteta in družbeno nadzorstvo). Abingdon, New York: Routledge, 2018, 230 str.

Na začetku leta 2018 je bogato serijo *Routledge Frontiers of Criminal Justice* obogatilo novo delo urednika Aleša Završnika, ki je prispevke enajstih priznanih domačih in tujih strokovnjakov mednarodnega in kazenskega prava, sociologije, psihologije in kriminologije zbral v omenjeno monografijo. Izid knjige je zadnje dejanje izredno plodovitega projekta *Pravo v dobi velikega podatkovja*, ki ga Inštitut za kriminologijo izvaja od leta 2014 in v okviru katerega je bila maja 2017 na Pravni fakulteti v Ljubljani organizirana konferenca *Big Data: New Challenges for Law and Ethics*.

Bliskovit razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije je v zadnjih dveh desetletjih omogočil zbiranje, shranjevanje in obdelavo (osebnih) podatkov, česar si v analogni preteklosti nismo mogli predstavljati. Družbene spremembe, nastale v zlati dobi podatkov, podatkovne analitike in avtomatizacije so dodobra pretresle nekatere ključne družbene konstrukte, začenši z demokracijo, človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, (kazensko)pravnim sistemom in družbenim nadzorstvom.

Kljub naraščajočemu zanimanju za fenomen velikega podatkovja, ki ga je mogoče opaziti v strokovni, zmeraj pogosteje pa tudi v laični javnosti, ostajajo nekateri njegovi vidiki slabo raziskani. Literatura, ki se ukvarja s tem področjem, se pogosto ujame v past povečevanja vsemogočnosti velikega podatkovja in podatkovne analitike, zato se ustvarja vtis, da sta že samo zbiranje in obdelava vedno večje in večje količine podatkov zmožna popolnoma spremeniti svet, v katerem živimo, porušiti razmerje moči v družbi in rešiti nekatere do zdaj nerešljive uganke. Podobno tudi avtorji te monografije

obravnavajo kompleksna vprašanja, ki se zastavljajo v družbi velikega podatkovja, vendar ob tem ne pozabijo na dobro mero konstruktivne kritike, ki jo sicer le redko zasledimo v tovrstnih delih.

Knjigo sestavlja pet vsebinskih sklopov. V prvem, uvodnem delu Aleš Završnik zaobjame nekatere ključne vidike sicer izmuzljive definicije velikega podatkovja, zatem pa se posveti tektonskim premikom v domeni družbenega nadzorstva, kazenskega prava in kriminalitetne politike, ki smo jim priča v dobi velikega podatkovja in algoritmizacije.

V drugem delu knjige, naslovljenem *Automated social control (Avtomatizirano družbeno nadzorstvo)*, Frank Pasquale obravnava paradoksalnost pravice do zasebnosti v dobi asimetričnega družbenega nadzorstva – dobi, v kateri se bogat manjšinski del družbe izmika vsakršnemu nadzoru, obenem pa se nadzor nad večino posameznikov v družbi nepretrgoma povečuje. Na primeru davčne utaje prikaže, kako veliko podatkovje, podatkovna analitika in šifriranje delujejo kot mogočno orodje v rokah elite, ki pogloblja družbeno neenakost in povečuje socialno izključenost.

Prispevek Renate Salecl z uporabo lacanovske psihoanalize in različnih psiholoških študij ponudi vpogled v fenomen samonadzorovanja, ki ga omogoča sodobna nosljiva tehnologija. Avtorica obsežen del prispevka posveti konceptu informirane privolitve v kontekstu varstva osebnih podatkov. Ugotavlja, da posamezniki vsakodnevno slepo soglašajo z zbiranjem podatkov, ne da bi razumeli namen in posledice tovrstnega početja, in s tem sami izberejo stanje nevednosti.

Opozori tudi, da je možnost izbire danes pogosto le navidezna, posameznikova izbira pa je v resnici izsiljena.

Zoran Kanduč poda pogled na razredni boj z vidika napredka informacijsko-komunikacijske tehnologije. Nova tehnološka orodja v funkciji izkoriščanja in zatiranja delavskega razreda so dala krila kapitalističnemu nadzoru postmoderne subjekta, ki postaja vedno bolj totalitaren in se osredotoča ne le na posameznikovo zunanost, temveč predvsem na njegove notranje svetove.

V tretjem delu, ki nosi naslov *Automated policing (Avtomatizirana policijska dejavnost)*, Mark Andrejevič predstavlja idejo celovitega, popolnega, neskončnega zbiranja podatkov (*concept of framelessness*), na katerem temeljijo nekateri sodobni koncepti napovednega policijskega dela, ki ne izključuje možnosti uporabe katere koli vrste ali oblike podatkov. Končni cilj je prenos marketinške paradigme zadovoljevanja želja, še preden se jih potrošnik zave, na področje zagotavljanja varnosti: regulirati in preprečiti škodljivo ravnanje posameznika v času, ko se pri njem želja po škodovanju sploh še ne pojavi.

Dean Wilson najprej predstavi predhodnike sodobnega napovednega policijskega dela, ki je usmerjeno v preventivno delovanje in minimizacijo groženj, preden se udejanjijo, zatem pa naslika celovito podobo pomembnejših sprememb v policijskem delovanju; dotakne se tehnološko spodbujenih izboljšav in militarizacije policijskega dela, porušenega ravnovesja med bojem proti kriminaliteti in družbeno funkcijo policijskega dela ter vse očitnejšo militarizacijo policijskega delovanja.

V četrtem vsebinskem sklopu z naslovom *Automated justice (Avtomatizirana pravičnost)* je obravnavana avtomatizacija dveh neločljivo povezanih področij kazenskopravnega sistema: to sta policijsko nadzorstvo in odločanje v kazenskem pravosodju. V prispevku Aleša Završnika so predstavljeni predhodniki sodobnega avtomatiziranega nadzora in odločanja, ob tem pa avtor opozori na pomembne razlike med starejšimi pristopi in pristopi, ki jih omogoča analitika velikega podatkovja. Osrednji del prispevka je namenjen predstavitvi in kritični oceni nekaterih programov napovednega policijskega dela in odločanja v kazenskem pravosodnem sistemu. Avtor sklene z razmislekom o ustreznosti reševanja družbenih težav z uporabo tehnologije kot sredstva neoliberalne politike, ki (naj bi) subjektivne, nepopolne, človeške odločitve zamenjala z objektivnimi, nezmotljivimi in pravičnimi algoritmi, vendar pa se zdi, da takšno odločanje ogroža tako delitev moči v demokratični družbi kot tudi temeljne človekove pravice.

Psihološke dejavnike sodniškega odločanja obravnavata Mojca M. Plesničar in Katja Šugman Stubbs, ki v prispevku opozarjata, da popolna izločitev človeškega, subjektivnega elementa iz procesa sodniškega odločanja ni pot, na katero želi stopiti kazensko pravo. Tako pretekle izkušnje s poskusi objektivizacije kazenskega odločanja s kaznovalnimi tabelami kot tudi sodobni računalniški sistemi, ki pomagajo sodiščem pri odločanju o varščini, pogojnih odpustih in določanju višine kazni, so pokazali, da avtomatizirano odločanje namesto objektivnih, pravičnih rezultatov pogosto vodi do njihovega nasprotja – škodljivih in izrazilo nepravičnih odločitev. Konstruktivna subjektivnost, ki jo avtorici ostro ločujeta od škodljive subjektivnosti, bi skupaj z izkoriščanjem raznolikih pozitivnih lastnosti velikega podatkovja in algoritimizacije lahko v prihodnosti pozitivno vplivala na sodniške odločitve.

V zadnjem, petem delu, naslovljenem *Big data automation limitations (Meje avtomatizacije velikega podatkovja)*, avtorji obravnavajo izzive, s katerimi se spopadata kazensko in mednarodno pravo v dobi velikega podatkovja. Primož Gorkič v svojem prispevku skozi prizmo judikature najvišjih evropskih sodišč, Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča Evropske unije ter Vrhovnega sodišča ZDA analizira, kateri primeri zbiranja osebnih podatkov s strani države zahtevajo sodni nadzor. Medtem ko je odgovor zagotovo pritrديلen glede prestrezanja zasebnih komunikacij, prihaja do razhajanj v pristopu evropskih in ameriških sodišč pri odločanju o zbiranju prometnih podatkov in vzorcev DNK, zato je avtor osrednji del prispevka namenil analizi sodne prakse na teh dveh področjih. Avtor sklene misli z ugotovitvijo, da so različne odločitve predvsem posledica drugačne konceptualizacije pravice do zasebnosti v obeh pravnih sistemih.

Maruša T. Veber in Maša Kovič Dine v zadnjem poglavju obravnavata aktualno vprašanje mednarodnopravne (ne)zakonitosti ekonomskega vohunjenja v kibernetnem prostoru, tj. kraje velike količine ekonomsko pomembnih podatkov s strani držav z namenom doseganja ekonomsko-politične prevlade. Avtorici zagovarjata drzno, a v mednarodni skupnosti vedno bolj uveljavljeno stališče, da se ekonomsko vohunjenje bistveno razlikuje od preostalih oblik vohunjenja, kar bi lahko v prihodnosti vodilo do sprejetja zavezujočih norm mednarodnega prava, ki bi to dejavnost prepovedovale.

Prispevek avtorjev omenjene knjige je dvoplasten: na eni strani obravnavajo nekatere še neobdelane plati masovnega zbiranja podatkov, pri tem pa jih ne zaslepi svetla prihodnost družbe v dobi velikega podatkovja in so tako po drugi strani sposobni kritično ovrednotiti v družbi nastale spremembe ter podati svoj pogled na prihodnost in vlogo velikega podatkovja v njej.

Knjiga *Big data, crime and social control* ob pravšnjem trenutku zapolnjuje praznino, ki je do zdaj zevala na področju, kjer se stikajo veliko podatkovje, pravo, kriminologija, sociologija in psihologija, zato bo dobrodošlo branje za vse, ki jih zanima preplet tehnologije, študij družbenega nadzora, varstva zasebnosti in osebnih podatkov ter prava, saj gradi mostove med različnimi pogledi in se poskuša izogniti ozkoglednosti in pretiranemu povečevanju velikega podatkovja, ki preveva nekatere (predvsem tehnično usmerjene) dosedanje razprave. Po uspešno izpeljani majski konferenci nam tako preostale le, da vsem avtorjem ob izidu knjige iskreno čestitamo. Upravičili so vsa pričakovanja in svet literature obogatili z mojstrskim prispevkom.

Pika Šarf